

Понур Ю.С., адвокат, м. Чернівці, Україна
Чубенко Я.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Наразі суди працюють настільки, наскільки це можливо в існуючих умовах, та намагаються дотримуватися балансу між безпекою суддів, працівників апарату, учасників справи та дотриманням процесуальних прав учасників справи і засад судочинства.

24 лютого 2022 року у зв'язку із вторгненням російських федерації в Україну по всій території держави введено воєнний стан, який було продовжено низкою наказів Президента України. В умовах воєнного стану держава максимально старається налагодити й забезпечити стабільну роботу її органів.

Нормативною основою правового режиму воєнного стану є положення п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII (надалі – Закон № 389-VIII) [1].

Відповідно до статті 64 Конституції України не підлягає обмеженню право на судовий захист.

Відповідно до ст. 10 та 122 Закону № 389-VIII у період воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені та обмежені. Окрім цього, ст. 26 зазначеного Закону передбачає, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Але, забезпечити безперервну роботу суду під час війни не завжди вдається. Більше того, існують суди, які взагалі не здійснюють судочинства або працюють, не проводячи судові засідання, оскільки опинилися під окупацією або в зоні бойових дій.

Отже, судова гілка влади також зазнала впливу війни та її наслідків, що внесло свої корективи в процеси здійснення судочинства.

Для врегулювання даного питання 24.02.2022 року Рада Суддів України прийняла ряд важливих та актуальних рішень «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої Ради Правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ».

02.03.2022 року Рада Суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них такі основні:

а) відкладати розгляд справи (за винятком невідкладних судових

розглядів) та знімати їх з розгляду, оскільки велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи чи не можуть прийти в суд у зв'язку з небезпекою для життя;

б) справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження;

в) роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; для цього учасники справи мають заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

У разі неможливості участі в судовому засіданні, рекомендується подавати до суду клопотання про:

1) відкладення розгляду справи та розгляд справи за участі представника;

2) участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Відповідні клопотання можливо буде направити до суду засобами поштового зв'язку або через систему Електронного суду.

Навесні 2020 року Верховна Рада України прийняла закони, які надали можливість реалізувати право учасникам справи брати участь в судових засіданнях дистанційно, тим самим реалізуючи своє право на справедливий судовий розгляд.

У свою чергу, Державна судова адміністрація України розробила порядок проведення відеоконференцзв'язку під час судового засідання за участі сторін поза межами приміщення суду. Таким чином, було передбачено використання системи EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку.

Такий механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі, без присутності учасника справи безпосередньо в залі судового засідання, допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Проте практика підтверджує, що умови воєнного стану перешкоджають реалізувати права осіб на розгляд їх справи судом навіть у такий спосіб.

На жаль, наразі в Україні відсутнє повністю безпечне місце і чи не щодня у кожній місцевості нашої держави лунають повітряні тривоги, що, в свою чергу, передбачає необхідність особи (судді, учасників справи або працівників суду) переміститись в укриття. Очевидно, що про повноцінне судові засідання в такому разі говорити важко, а отже, час усіх учасників процесу буде витрачений марно і врешті-решт все одно розгляд справи доведеться відкладати.

Питання, пов'язані з процесуальними строками, є одними із ключових у судовому процесі. Прямої вказівки, що воєнний стан є підставою для продовження процесуальних строків, немає ні у Конституції України, ні у

Законі № 389-VIII.

Проте в Рекомендаціях від 02.03.2022, прийнятих Радою Суддів України, зазначено наступне: «Виважено підходити до питань, пов'язаних із поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану».

Таким чином, Рада Суддів України фактично визнала воєнний стан об'єктивною та поважною причиною для поновлення процесуальних строків.

У ст. 119 Господарського процесуального кодексу України зазначено: «Суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення» [2].

Іншими словами воєнний стан є поважною причиною пропуску строків, але кожен суддя буде оцінювати цю причину індивідуально в межах справи, яка розглядатиметься.

Таким чином, воєнний стан є однією із вагомих причин, що береться до уваги під час вирішення питання про поновлення процесуальних строків, проте кожен випадок індивідуальний та остаточне рішення за результатом оцінки всіх обставин прийматиме суд.

03.03.2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яким передбачено, що у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено [3].

Внаслідок ведення бойових дій у деяких областях України робота судів не є безпечною, через це відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядались у таких судах, було змінено. Тобто режим роботи конкретного суду залежить від ситуації в регіоні, де він розміщений.

Інформацію про зміну територіальної підсудності судових справ можна дізнатися безпосередньо на сайті конкретного суду (веб-сайт Судової влади України <https://court.gov.ua>).

В Парламенті зареєстровано Законопроект № 8358 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення

судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді». Законопроектом пропонується: передбачити можливість надавати повноваження секретаря іншим працівникам апарату суду та можливість дистанційної роботи секретаря; встановити, що суд викликає або повідомляє учасників судового процесу про дату, час і місце судового засідання у справі будь-якими можливими засобами, на всі відомі засоби комунікації (телефонограма, СМС повідомлення, електронна пошта, повідомлення у месенджерах тощо), а також через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України. При цьому, виклик або повідомлення вважається врученим учаснику судового процесу лише у випадку надходження до суду підтвердження про отримання чи ознайомлення із викликом або повідомленням; передбачити, що підготовче провадження та\або судовий розгляд має бути проведений протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи; розширити сферу застосування письмового провадження у судах всіх юрисдикцій; поширити особливості розгляду судових справ, які застосовувалися у зв'язку із введенням карантину з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), також і на період дії воєнного чи надзвичайного стану; передбачити можливість дистанційного доступу до автоматизованої системи документообігу суду з використанням власного кваліфікованого електронного підпису судді; удосконалити процедуру врегулювання спору за участю судді.

Ситуація, яка сьогодні склалася в країні, потребує, нестандартних рішень та ідей для того, щоб налагодити доступ учасників до суду. Зараз, як ніколи, всі виклики, які постали перед судовою системою на шляху до запровадження електронного судочинства, повинні вирішуватись рішуче і без зволікань, надмірний формалізм за таких обставин шкодить авторитету судової влади, яка повинна захищати інтереси громадян у будь-яких умовах.

Література

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 6. Ст. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.